

Exotenrubriek

Gele maskerbloem (*Mimulus guttatus*): een onschadelijke schoonheid?

Henk Jansen

De "*Giele maskerblom*" werd voor het eerst in 1836 in Nederland gemeld op moerasgrond bij Haarlem (Mennema *et al.* 1985). In Frankrijk werd de soort al voor 1813 als sierplant gekweekt. Van oorsprong komt deze oeversoort uit het westen van Noord-Amerika. De plant is volop te koop bij tuincentra en wordt daar zeer gewaardeerd. Ook wordt zij niet echt als een probleemsoort gezien, omdat zij in de successie meestal ook vrij snel weer verdwijnt (Matthews *et al.* 2012). Ik trof de plant in het centrum van Drachten bij de vijvers achter het zwembad de Welle aan, waar ooit de drafbaan Drachten lag en besloot meer op haar ecologie in te zoomen.

Familie en Morfologie

Gele maskerbloem wordt gerekend tot de Maskerbloemfamilie (*Phrymaceae*), waartoe in Nederland verder slechts het Muskusplantje gerekend wordt. In de Oecologische flora (Weeda *et al.* 1993) werd de soort overigens met o.a. de ereprijzen en kartelbladen nog tot de Helmkruidfamilie (*Scrophulariaceae*) gerekend, maar sindsdien is die indeling helemaal op de kop gegaan, waarbij de Gele maskerbloem in een aparte familie terechtgekomen is. Ook het Muskusplantje is als tuinplant bij tuincentra te koop. Het verschil tussen beide soorten zit in de stengel. Deze is bij de Gele maskerbloem rechtopstaand en al of niet behaard (figuur 1 en 2), waar het Muskusplantje een liggend-opstijgende stengel heeft met kleverige klierharen.

De bloemkroon is vrij fors tot 4,5 cm lang, waarbij vaak een rood gevlekte dicht behaarde keel aanwezig is (figuur 3). De geslachtsnaam *Mimulus* is afkomstig uit het Griekse woord voor vermomming, nabootsing of masker (Edston 1903). En van voren gezien heeft de bloem inderdaad wel iets van een masker. De soortnaam *guttatus* komt van *gutta*, wat druppel betekent en slaat op de stippen die samen het honingmerk vormen.

Bloembioologie

De bloembioologie is door Heimans (1897) in de tweede jaargang van *De Levende Natuur* zeer gedetailleerd beschreven. De bloem lijkt wel iets op die van een leeuwenbek, maar er is een opening in aanwezig met ervoor een honingmerk, wat hommels en honingbijen lokt. "*Een breede onderlip met drie slippen hangt bijna recht naar beneden en de bovenlip krult naar boven. De breede muil van de leeuw staat niet wijd open omdat een bobbel op de onderlip de opening half sluit. Op die bobbel ligt het honingmerk: verspreide bruine stippen*". Als een hommeltong nu tegen de onderlip van de stempel aankomt, buigt deze zich door een bijzonder mechanisme naar boven toe, zodat de helmknoppen

met het stuifmeel vrijkomen. Wanneer de hommel zich terugtrekt, strijkt zij tegen de bovenkant van de stempelslip aan, waardoor geen zelfbestuiving kan optreden. Bij een andere bloem aangekomen "*likt de stempelslip echter het stuifmeel nu wel van de kop van de hommel*" en wordt aldus bevrucht. Heimans illustreerde zijn waarnemingen aan de manier van bestuiven van de Gele maskerbloem met mooie gedetailleerde tekeningen.

Figuur 1. Gele maskerbloem met rechtopstaande stengel, Assen 9 augustus 2014 (foto Willem Braam).

Figuur 2. Gele maskerbloem, bloem van opzij, Gasteren 29 juli 2009 (foto Willem Braam).

Figuur 3. Gele maskerbloem, bloem van voren, Gasteren 29 juli 2009 (foto Willem Braam).

Land van herkomst en huidige verspreiding in Nederland en Fryslân

Gele maskerbloem is van oorsprong afkomstig uit West- en Noord-Amerika. In de meest uitgebreide studie naar deze exoot die mij ter beschikking stond wordt de route via tuinen (en tuincentra) als meest waarschijnlijke gesuggereerd. Na de eerste melding in 1836 kwam zij met name langs de rivieren en in het stedelijke gebied in de nabijheid van tuinen voor (Mennema *et al.* 1985). Uit een gedetailleerde analyse van de meer recente vindplaatsen blijkt uit de studie van Matthews *et al.* (2012) en anderen, dat de soort recent in allerlei N-2000 gebieden aangetroffen is, variërend van de Biesbosch, het Roerdal tot Arkenheem en dichterbij het Dwingelderveld (figuur 4). Daarbij legt de Gele maskerbloem een voorkeur aan de dag voor matig voedselrijke wateren met een beperkte schommeling in de waterstand (Beringen 2012). Deze situatie kan zich voordoen in vijvers, sloten en vaarten, in leemputten en in laaglandbeken (figuur 5). Maar er zijn ook meldingen bekend van vochtige duinvalleien, natte graslanden en natuurontwikkelingsterreinen waar vochtige laagten aanwezig zijn. In Fryslân is de verspreiding tot nu toe beperkt gebleven (figuur 4 en 6). Hier valt op dat de soort zich vooral rond Leeuwarden (Harrie Bosma vond de soort in 2012 in de Groene Ster), Bolsward, Heerenveen en nu dus ook Drachten bevindt. Daarnaast is een aantal losse waarnemingen afkomstig uit het oostelijke zandgebied en Workum.

Levenswijze en ecologie

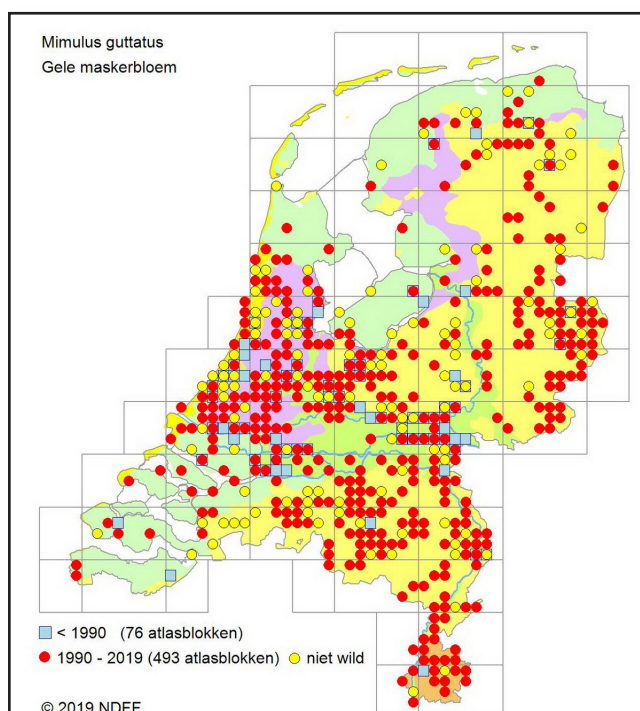
Daar waar kale plekken aanwezig zijn in verstoorde en vochtige milieus kan Gele maskerbloem zich vestigen. Verspreiding van de zaden door de wind is beperkt tot enkele meters, maar door dieren kan de soort wel tot 3 km worden verspreid (Truscott *et al.* 2006). De zaden worden wel door het water vervoerd en Beringen meldt dat de soort zich ook door drijvende losse stengelfragmenten kan verspreiden. De plant is erg lichtbehoefstig; zij blijft van nature vrij laag en kan zich alleen met steun van andere soorten tot een wat grotere hoogte van maximaal 80 tot 90 cm ontwikkelen (Beringen 2012). Diverse veldstudies laten zien dat de soort na vestiging relatief snel door lichtconcurrentie wordt verdrongen door hogere planten als Riet en wilg.

Een probleemsoort?

In het onderzoek van Matthews *et al.* (2012) is door medewerkers van Universiteit Nijmegen, FLORON (René Beringen), en Roelf Pot op een rij gezet welk risico deze exoot zou kunnen meebrengen. Daarbij werd gebruik gemaakt van een in België opgesteld protocol waarin vier aspecten worden beoordeeld:

1. potentie van de soort tot verspreiding (dispersie)
2. in welke mate koloniseert de soort nieuwe habitats?
3. welk effect heeft de soort op diens omgeving?
4. welk effect heeft de soort op de ecosysteemfuncties?

Uit de door de diverse onderzoekers op basis van eigen veldwaarnemingen in combinatie met gegevens uit andere studies in diverse Europese landen verrichte analyse blijkt dat het risico van de soort als laag te bestempelen valt. Organisaties in andere Europese landen komen tot dezelfde conclusie. Weliswaar is er sprake van een flinke dispersie en ook behoorlijke mate van kolonisatie van met name verstoorde oevermilieus, maar op de laatste twee aspecten scoort de Gele maskerbloem allebei laag.

Figuur 4. Verspreiding van Gele maskerbloem in Nederland (bron: verspreidingsatlas.nl)

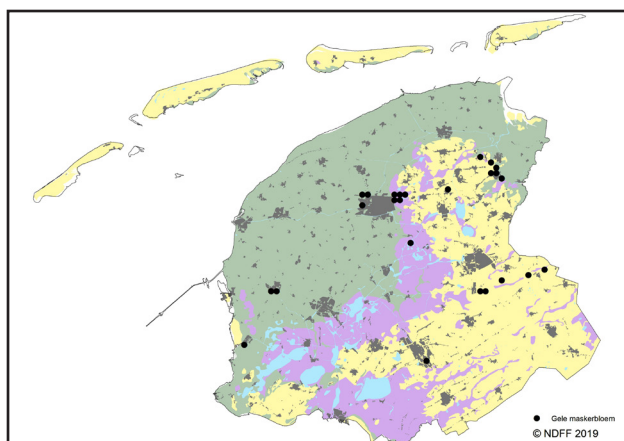
Figuur 5. Gele maskerbloem (foto ©Wetterskip Fryslân).

Bestrijding

Er is slechts een beperkte veldervaring met het bestrijden van Gele maskerbloem. Omdat de soort zich goed verspreidt, wordt aangeraden te maaien voor de bloei die in Nederland begin juli plaatsvindt. Het in zijn geheel uittrekken van de plant en dit dan systematisch stroomafwaarts te doen (in geval van een beekdal) wordt eveneens van diverse zijden aanbevolen. Wanneer men echter op deze manier zou overgaan tot verwijderen, wordt de plant vermoedelijk juist alleen maar in stand gehouden. Bij te rigoureuus verwijderen van de vegetatie ontstaan open plekken met goede vestigingsmogelijkheden voor Gele maskerbloem. Gezien de hierboven aangegeven gering geachte risico's, is bestrijding eigenlijk op dit moment helemaal niet relevant en vormt deze soort met haar onmiskenbare schoonheid wellicht gewoon een mooie toevoeging aan onze flora.

Dankzegging

Bij deze wordt Willem Braam van harte bedankt voor zijn fraaie foto's. Hinko Talsma stelde traditiegetrouw

Figuur 6. Verspreiding Gele maskerbloem in Friesland (bron: NDFF).

een recent verspreidingsbeeld samen en Harrie Bosma verschaftte aanvullende meldingen van de soort. Allen hartelijk dank hierbij.

Literatuur

- Beringen, R., 2012.** Gele maskerbloem; geen geel gevaar, Kijk op exoten no. 2 september 2012.
- Edston, C., 1903.** De Gele maskerbloem. *De Levende Natuur* 8: 78-79.
- Heimans, E., 1897.** Kittelloorige meeldraden en stampers (Berberis en Mimulus). *De Levende Natuur* 2: 53-59.
- Matthews, J., R. Beringen, F.P.L. Collas, K.R. Koopman, B. Odé, R. Pot, L.B. Sparrius, J.L.C.H. van Valkenburg, L.N.H. Verbrugge & R.S.E.W. Leuven, 2012.** Risk analysis of the non-native Monkeyflower (*Mimulus guttatus*). Radboud University Nijmegen, Institute for Water and Wetland Research, Department of Environmental Sciences, FLORON & Roelf Pot Research and Consultancy, Nijmegen.
- Mennema, J., A.J. Quené-Boterendbrood & C.L. Plate, 1985.** Atlas van de Nederlandse Flora, deel 2. Zeldzame en vrij zeldzame planten. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht.
- Truscott, A-M., C. Soulsby, S.C.F. Palmer, L. Newell & P.E. Hulme, 2006.** The dispersal characteristics of the invasive plant *Mimulus guttatus* and the ecological significance of increased occurrence of high-flow events. *Journal of Ecology*, 94. 1080-1091.
- Weeda, E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra, 1993.** Nederlandse Oecologische Flora, Wilde planten en hun relaties, deel 3. IVN Amsterdam, VARA en VEWIN, Rijswijk.

Henk Jansen
Skeanewei 12
9212 VC Boarnburgum
info@elodea.org